Държавен архив - Смолян
Известия „Среднородопско краезнание"
Том първи. 1997

ДВА НЕПУБЛИКУВАНИ РЪКОПИСНИ ТРУДА ЗА РОДОПИТЕ, СЪХРАНЯВАНИ В НАУЧНИЯ АРХИВ НА БАН

Цветана Величкова - София

Нека се върнем още веднъж към „ онези видни родопчани, доморасли писатели, общественици и учени, които главно направиха важни приноси в областта на историята и етнографията" [1]. Един от тях е Стою Н. Шишков, чиито трудове наброяват около седемдесет по-малки или големи издания. Той е учен, придобил голяма известност в България и извън пределите й. Един от малкото български етнографи, събрал и издал материали за народната ни култура във всичките й области. Сред тях е значителната му работа „ Животът на българите в Средня Родопа" [2], която не е единствена.

Става въпрос за също толкова и дори по-значителна работа на Шишков „ Народни обичаи в Родопите" , съхранявана като архивен ръкопис във фонда „ Българско отечество" в Научния архив на БАН[3].

На 18 януари 1895 г. се открива народна доброволна подписка за издаването на поредица научни трудове, наречена „ Българско отечество" . Създалият се паричен фонд финансирал учени и изследователи от различни области. Някои от авторите на студии и монографии се впуснали в дълги проучвания, други, които били готови с трудовете си, не желаели да чакат с години публикуването им, изтеглили статиите си и ги публикували в други издания.

През 1920 г. събраните суми, заедно с архивите и непубликуваните трудове, били предадени на академията, която се задължила да ги издаде. И в академията, обаче „ Българско отечество" функционирало като паричен фонд и поставената с учредяването му идея останала неосъществена.

Ръкописът на Стою Шишков „ Народни обичаи в Родопите" се пази в обработения през 1952/1953 г. архивен фонд „ Българско отечество" . Първоначално монографията била възложена на Христо Попконстантинов, учител на Шишков и един от изследователите на историята и бита на Родопите[4]. Едновременно с това редакционният комитет на „ Българско

отечество“ се обръща с писмо към Стою Шишков, тогава директор на трикласното (прогимназиално) училище в Чепеларе, и му възлага да напише монографията „ Народни обичаи в Одринско“ , като има предвид написаните от него трудове на тази тема[5].

Замисленият труд на Христо Попконстантинов и Стою Шишков е трябвало да носи заглавието „ Народни обичаи в Родопите и Одринско“ . Замисълът не се осъществява поради смъртта на Христо Попконстантинов през 1899 година. След тази година написването се възлага изцяло на Стою Шишков[6].

Поради трудното събиране на материали за Одринско Шишков се обръща за съдействие към Българската екзархия в Цариград, а след това и към Редакционния комитет. Молбата му е Екзархията да посочи някои „ подготвени за такава работа учители“ в Лозенградско и Мустафа пашанско[7].

През 1900 г. редакционният комитет пише на Екзархията в Цариград за съдействие на българските учители в Одринско, за попълване анкетата и въпросника на Шишков за народните обичаи в този край[8]. Издава открит лист за обиколката му в Бургаско, Кавамлийско и Харманлийско и отпуска парична помощ за тази му командировка[9]. Междувременно Шишков довършва труда си „ Народни обичаи в Родопите“ и на 16 април 1901 г. го изпраща на Редакционния комитет[10]. На 24 март 1903 г. монографията му, заедно с тази на Кузман Шапкарев „ Народни обичаи в Македония“ и на С. С. Бобчев „ Народно обичайно право“ са предадени за рецензия[11].

През 1904 г. трудът на Шишков все още не е отпечатан и той моли Редакционния комитет да вземе отношение, или да му върне труда да го допълни с нов материал, който междувременно е събрал[12]. От резолюцията върху писмото на Шишков до Редакционния комитет на 25 май 1905 г. разбираме, че монографията на народните обичаи в Одринско не е постъпила[13].

„ Народни обичаи в Родопите“ описва в два дяла българските и българомохамеданските народни обичаи. Първият дял описва обичаите при раждане, кръщене и детинство, сватбените обичаи, тези при погребение и помени, религиозните, народните сборове, игри, обществени забави и накрая - библиография по темата. Българомохамеданските обичаи са предадени в същия план с едно предварително уточнение от автора: „ Мохамеданската вяра, колкото ревностно да е разпространявана и вкоренявана от турските ходжи между помаците в Родопите, тя и до днес не може да заличи досущ старите народни обичаи, що са имали те в християнски времена“ [14].

Трудът на Стою Шишков има приносен характер в нашата етнография. Ръкописът е автентичен и има документална стойност. Отличава се от отпечатания през 1887 г. труд „ Народни обичаи от зачатието на родопчанина до неговата смърт“ и „ Българските народни обичаи в Ахъ-челебийската кааза“ [15] със съпоставимост на обичаите в Северните, Средните и Южните Родопи, с точност в терминологичното им означаване. В този

си разширен и обстоен вид трудът не е включен в сборника „ Родопа и Родопската област“ през 1935 г. по случай 70-годишнината на Шишков[16] и в „ Избрани произведения“ на същия през 1965 година[17].

Професор Иван Шишманов високо оценява труда на Стою Шишков и след като преценява природната му дарба да отразява естествено и точно природния бит и култура, го привлича за сътрудник в първия том на редактирания от него министерски Сборник за народни умотворения. Смята го за свой ученик и последовател, поддържа с него приятелски и научни връзки[18].

Представата ни за книжовната и народополезна дейност на Шишков се обогатява и от направения от него препис на българското евангелие, намерено в дома на Гего Радев, син на гъркоманина Радю чорбаджи от Долно Райково през 1885 година. Преписът е съпроводен с два варианта „ на старо българско верую“ , направени с единствената цел „ вещите по тая част да могат извлекат нещо“ . Преписите на българските паметници из Родопите не са обект на тази статия, но те също чакат изследователите[19].

Известният изследовател, историк и етнограф на Родопите Стою Шишков оставя най-аргументираните доказателства за правото на родопчанина да се смята за носител и продължител на националните и демократични традиции на народа ни.

Друг неотпечатан труд от по-ново време, но с много голяма познавателна стойност е трудът на Петър Маринов „ Родопски и българомохамедански книгопис“ [20]. Трудът постъпва на 19 ноември 1956 г. от книгоиздателството на БАН в Научния архив на БАН. Навярно поради чисто технически причини наред с много други ценни ръкописи той не е преработен и допълнен до настоящия момент, което затруднява изследователите. Като библиография с голяма стойност за учените в този си вид трудът се ползва от неголям брой читатели, което налага осъвременяването и издаването му.

„ Родопски и българомохамедански книгопис“ е обширна библиография на книжнината за обществената, стопанската и културната история на Родопите и българите мохамедани, живеещи не само в Родопите, но и в Северна България (Ловешко, Тетевенско, Пирин и Беломорието). В предговора авторът обяснява належащата необходимост от такъв род справочник и посочва използваните съкращения.

Изворите са подредени хронологично и азбучно, което позволява да се правят изводи за развитието на книжнината в този край. За по-голяма изчерпателност авторът дава в началото библиографско описание на някои известия от древността и средновековието. Същинската част на книгописа съдържа преглед на книжнината през турско робство, Възраждането и тази до 1948 г., като последната година е непълна. Това са книги, брошури, статии, известия и документи, писма, бележки, надписи, художествена литература и т.н., чиито съдържания частично или изцяло третират проблема. След библиографското описание на материала следват

кратко резюме и често с цитати и сведения за Родопите и родопското население. Завършва с указател на селищата, предметите и авторите, списък на родопските периодични издания.

„ Родопски и българомохамедански книгопис" е колосален труд, високо оценен от проф. Б. Ангелов, който още приживе нееднократно напомняше, че той трябва да бъде отпечатан. Библиографията ще запълни една празнина в нашата историография и ще бъде възможно тя да се използува от голям брой читатели и изследователи.

БЕЛЕЖКИ, ИЗВОРИ И БИБЛИОГРАФИЯ

[1] РОДОПА и Родопската област. Под ред. на Б. Йоцов, Хр. Караманджуков, Т. Попратилов. С. - Пловдив, 1935, с. 21; подарена от Ст. Шишков на БАН с автограф.

[2] ШИШКОВ, Ст. Н. Животът на българите в Средня Родопа. Пловдив, 1886; Книгата е подарена на академията от автора и има автограф.

[3] Научен архив на БАН. По-нататък: НА на БАН, ф. 2К, а.е. 69.

[4] Пак там, л. 3.

[5] Пак там, л. 21.

[6] ШИШКОВ, Ст. Н. Родопски старини. №1-№2, Пловдив, 1887-1888.

[7] НА на БАН, ф. 2К, а.е. 69, л.29.

[8] Пак там, л. 30.

[9] Пак там, л. 42, 44.

[10] Пак там, л. 32.

[11] Пак там, л. 33.

[12] Пак там, л. 34.

[13] Пак там, л. 36.

[14] Пак там, л. 65.

[15] ШИШКОВ, Ст. Н. Родопски старини. №1-№2, Пловдив, 1887-1888.

[16] РОДОПА и Родопската област...1935, 120 с.

[17] ШИШКОВ, Ст. Н. Избрани произведения. Пловдив, 1965, 422 с.

[18] НА на БАН, ф. 11К, вж. преписката на проф. Иван Шишманов и Стою Шишков.

[19] НА на БАН, ф. 1К, оп. 2, а.е. 1497, л. 3, 21-22.

[20] НА на БАН, Сб. IV, а.е. 49.